
ÖZEL EĞİTİMDE PERSONEL SORUNU
THE PERSONAL PROBLEM OF SPECIAL EDUCATION

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KÖK

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, ERZURUM

ÖZET

Çalışan insanların çalıştıkları alanlarda kalite olarak en yüksek standartlara ulaşmaları hedeflenmekte bu hedefe ulaşmanın ilk basamağını da nitelikli insan gücü yetiştirmek oluşturmaktadır. Özel Eğitime muhtaç çocukların genel nüfustaki oranı % 14 olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda ve 8 milyon olarak tahmin edilen bu çocukların sadece 50 binin eğitim öğretiminden faydalandığını düşündüğümüzde, özel eğitime muhtaç çocuklara hizmet verecek eğitim kurumları ve nitelikli özel eğitim personelinin gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Özel Eğitim, Organizasyon, Özel Eğitime Muhtaç Çocuk, Özel Eğitim Personeli.

ABSTRACT

Working people are being aimed to reach the highest level of standards in terms of their own job as a qualification, so that the first step of this aim is to improve the qualified working forces. It is thought to accept percent of children in the general population who need to have a special education, and they are approximately eight million but only 50 thousands children can get benefit from the special education. From this point of view, it seems to necessary that there should be more special education organisations and the qualified staff that will give the special education service.

Key Words: Special education, organisation, child and staff, personal of special education.

Eğitim toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda gelişmelerini sağlayan, aynı zamanda da gelişmişlik düzeylerini tanımlayan önemli ölçütlerden biridir. Bir ülkenin kalkınması o ülkede yaşayan insanların, çağdaş ve yeni teknolojiler kullanmak, planlı bilinçli ve çok seçenekli eğitim süreçlerinden yeterince yararlanması ile mümkün olabilmektedir.

Hızlı bir değişik ve gelişim yaşadığımız günümüzde çalışan kesimin, çalıştıkları alanlarda kalite olarak en yüksek standartlara ulaşmaları

hedeflenmekte bu hedefe ulaşmanın ilk basamağını da nitelikli insan gücü yetiştirmek oluşturmaktadır.

Dış dünyaya ve yeni düşüncelere açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın, yeni durumlara uyum sağlayabilen, beceri düzeyi yüksek insan kaynaklarının yetiştirilmesine yönelik stratejileri şimdiden belirlemeli ve eğitim uygulamalarımızı, bu stratejiler dahilinde planlayarak gerçekleştirmeliyiz⁽¹⁾.

Hızlı nüfus artışı ve nüfusun hareketliliği, sanayileşme, teknolojideki ve iletişimdeki hızlı gelişmeler eğitime yeni imkanlar sağlarken bunun yanında bir takım sorunlara da neden olmuştur. Bu nedenle eğitim öğretim hizmetlerinin niteliği, eğitim programları, programa öğrenci seçimi, yetiştirilmesi, yönlendirilmesi, öğretmen yetiştirme gibi konularda önemli sorunlar vardır.

Öğretmen eğitimi bir sistem olarak ele alındığında, öncelikle bu sistemde hizmet veren kurumlar akla gelir. Sistemin yapısı, öğrenci seçimi, yetiştirme ve istihdam olmak üzere üç alt sistem oluşturmaktadır. Yetiştirme sistemini de kendi içinde hizmet öncesi ve hizmet içi olmak üzere iki alt bölüme ayırmak mümkündür⁽²⁾. Burada sistemin seçim, yetiştirme ve istihdam boyutları, mevcut durum, sorunlar geliştirilme ihtiyacı çeşitli yönleriyle ele alınıp irdelenmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi özel eğitimin tanımı; özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve bu çocukların özür ve özelliklerine uygun eğitim ortamında sürdürülen çalışmalarıdır⁽³⁾ şeklinde yapılmaktadır. Özel eğitim alanında yer alan eğitim olayındaki özel'in anlamını şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Özel yetişmiş personel
2. Özel muhteva
3. Özel metodoloji
4. Özel eğitim materyalleri

Görüldüğü gibi burada personel unsuru ilk sırayı almaktadır⁽⁴⁾.

¹ Oyaokur, H., "16. Milli Eğitim Şurasına Doğru" Çağdaş Eğitim. Yıl:23, Sayı: 247, Ankara 1998, s.11.

² M.E.B. "Öğretmen Yetiştirmede Koordinasyon ve İşbirliği Toplantısı", Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1996, s.19.

³ Enç, M. ve Arkadaşları. "Özel Eğitime Giriş", A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları, No:156, Ankara 1987, s.8.

⁴ Özçelik, İ. "Özel Eğitim Alanı ve Özürlü Olma Durumu", Fon Matbaası, Ankara 1987, s.61-62.

Genel nüfusun %14'ünü oluşturan çocukların sayısının sekiz milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bugün resmi ve özel kurumlarda eğitim görenlerin sayısı ellibin, okullaşma oranının ise en iyimser rakamla % 3 olduğu tahmin edilmektedir. Oysa her çocuğun eğitim hakkı vardır. Çocukları hiçbir ayırım yapmaksızın, onları çocuk olarak kabul etmek ve eğitim haklarını onlara vermek gerekmektedir. Ayrıca özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olmasına karşın, okullaşma açısından genel eğitimin çok gerisinde kalmıştır (⁵).

Bir sınıfta bulunan öğrencilerin fiziki ve kültürel farklılıklarının olması öğrencilerin verilen eğitimden eşit olarak yararlanmalarına elbette engel değildir. Ancak sınıfta bulunan özel eğitime muhtaç öğrencilerin verilen eğitimden yararlanabilmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması (⁶) ve bu alanda çalışacak personelin özel olarak yetiştirilmesi gerekir.

Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Eğitim Öğretimden Yararlanma Durumu

Özel eğitime muhtaç çocukların 1998-1999 eğitim öğretim yılında yararlanmış oldukları okular, öğrenci, öğretmen sayıları tablo 1'de verilmiştir.

⁵ Bıyıklı, L. "Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar", Milli Eğitim, Sayı:136, M.E.Basımevi, Ankara 1997, s.31.

⁶ Parkinson, J. "The Effective Teaching Secondary Science", Longman, New York 1994, s.18.

Tablo 1. 1998-1999 Öğretim Yılı Özel Eğitim Okulları/Kurumları Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Okul- Kurum Adı	Okul/Kuru m Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğret. Sayısı	Sınıf Öğret.	Branş Öğret.	Özel Eğt. Öğret.	Rehber Öğret.
İşitme Engelliler İlk. Öğt. Ok.	49	6303	970	541	255	145	29
İşitme Eng. Çok. Prog. Lisesi	8	646	56	4	46	4	2
Görme Eng. İlk. Öğt. Okulları	11	946	245	128	83	20	14
Ortopedik Eng. İlk. Öğt. Ok.	4	203	59	29	26	--	4
Ortopedik Eng. Meslek Lis.	2	69	9	--	8	--	1
Meslek Okulları (Eğitilebilir)	42	2217	386	203	75	85	23
Eğitim Uyg. Ok. (Öğretilebilir)	58	3016	591	391	39	129	32
Yet Zihin Eng. Mes. Eğt. Merk.	2	207	29	18	4	6	1
Bilim ve Sanat Merkezleri	4	42	15	15	--	--	--
Hastane İlk. Öğt. Okulları	26	Değişken	51	51	--	--	--
Bağımsız Anaokulu	1	20	2	2	--	--	--
Özel Eğitim Sınıfları	697	7927	873	682	--	191	--
Kaynaştırma Yoluyla Eğitim	--	10946	--	--	--	--	--
Toplam	904	32542	3279	2057	536	480	106

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Özel eğitime muhtaç çocuklara da hizmet veren rehberlik araştırma merkezleri, rehberlik ve psikolojik danışma servisleri bulunan okullar ve buralarda görev yapan personel sayıları tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. İllerdeki Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile Okullardaki Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisleri Toplam Sayıları

Rehberlik ve Araştırma Merkez Sayısı	Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Görevli Rehber Öğretmen Sayısı	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisleri Bulunan Okul Sayısı	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servisinde Görevli Öğretmen Sayısı
102	646	2861	3058

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim kademelerine göre dağılımı tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3 . Özel Eğitim Gerektiren Bireylerin Eğitim Kademelerine Göre Dağılımı

ENGEL GRUBU	0-2 YAŞ	3-5 YAŞ	6-10 YAŞ	11-13 YAŞ	14-16 YAŞ	TOPLAM
Görme Engelliler	8000	7800	13100	8100	8100	45100
İşitme Engelliler	241000	23400	39400	24200	24400	135500
Ortopedik Engelliler	654000	54500	92000	56500	56900	316300
Eğitilebilir Zih. Eng.	805000	77900	131400	80700	81300	451800
Öğretililebilir Zih. Eng.	12100	11700	19700	12100	12200	67800
Konuşma Güçlüğü Olanlar	140900	136300	230000	141300	142200	790800
Süreğen Hastalığı Olanlar	40200	39000	65700	40400	40700	226000
Uyum Güçlüğü Olanlar	40200	39000	65700	40400	40700	226000
Korunmaya Muhtaçlar	40200	39000	65700	40400	40700	226000
Engelliler Toplamı	442600	428600	722700	444100	447300	2485300
Üstün Yetenekliler	80400	78000	131400	80800	81400	452000
Toplam	523000	506600	854100	524900	528700	2937300

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Özel eğitime muhtaç çocukların eğitim gördükleri kurumların bölgelere göre dağılımı tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Okul ve Kurumların Engel Grubu ve Bölgelere Göre Dağılımı

İLLER	Görme	İşitme	Ortopedik	Öğrt. Zihin Eng.	Eğt. Zihin Eng.	Süreğen Hast. Olan	Üstün Yet.	Karma	R.A.M.	Top.
İÇ ANADOLU	5	12	2	18	5	11	1	--	22	76
KARADENİZ	1	8	4	8	10	1	--	--	16	48
DOĞU ANADOLU		5	--	3	4	1	1	--	16	30
G.DOĞU ANADOLU	1	3	--	2	1	--	--	--	9	16
MARMARA	3	12	--	12	12	5	1	1	20	66
EGE	1	10	--	9	7	5	--	--	10	42
AKDENİZ	1	7	--	6	5	3	1	--	9	32
TOPLAM	12	57	6	58	44	26	4	1	102	310

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı

Tabloları incelediğimizde özel eğitime muhtaç çocuklardan çok azının eğitim öğretimden faydalandığını ve bu alanda hizmet verecek personelin ve eğitim kurumlarının yetersiz olduğunu söyleyebiliriz.

Özel Eğitim Personelinin Eğitimi

Ülkemizde normal insanlara yeterli bir eğitim öğretim veremiyoruz, bu insanları eğitmek için yeterli personelimiz yokken, işitme engelliler, görme engelliler, zihin engelliler, ortopedik engelliler kısacası özel eğitime muhtaç çocuklar için sağlanacak eğitim olanakları gereksizdir, biz önce normal bireylerin eğitim öğretim ihtiyaçlarını karşılayalım mantığında olan insanlar söz konusudur.

Özel eğitim tedbirleri bir çok yönleri ile toplumların insanlık düzeyinin gelişmesine ve bireyler arasında sosyal bağların kuvvetlenmesine ve dayanışmanın artmasına aracılık eder. Toplumun her kesimindeki bireylerin toplumun gelişmesinde içtenlikle güç birliği yapmasını ve katkıda

bulunmasını sağlar. Esasen demokratik düzen içinde bulunan her toplumun gerekli özel eğitim tedbirlerini alması kaçınılmaz bir zorunluluk olmuştur. Ülkemizde de bu durum çeşitli yasalarla da kabul edilmiş bulunmaktadır⁽⁷⁾.

Özel eğitim, normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan her birey için, özür ve özelliğine uygun şekilde düzenlenmiş veya desenlenmiş bir eğitimidir. Bu eğitim türü bir uzmanlık işi yani profesyonel bir etkinliktir. Bu etkinlikler uzman personel tarafından yürütülmelidir⁽⁸⁾. Çünkü özel yetişmiş personel özel eğitimin üç temel direğinden en çok gerekli olanıdır⁽⁹⁾.

Özel eğitim öğretmenlerinin özellikle özür grupları dikkate alınarak yetiştirilmesi çok yeni ve istenilenin altındadır. Özel eğitime muhtaç çocuklarla çalışacak öğretmenlerin ilgili alanda yetişmiş olmaları gerekmektedir. Fakat uygulamaya baktığımızda özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin bir kısmının özel eğitim alanında yeterli eğitim almadıklarını görüyoruz.

Özel eğitim kurumlarının öğretmen gereksinimi 1983 yıllarına kadar normal okul öğretmenlerince karşılanmaya çalışılmış bu öğretmenlerin büyük bir kısmı hizmet içi eğitim ve sertifika programlarıyla yetiştirilmiştir⁽¹⁰⁾.

Öğretmene mesleğin gerektirdiği bilgi beceri ve tutumlar kazandırmayı amaçlayan hizmetiçi eğitim programları hem hizmet öncesi eğitimde edinilen bilgilerin yenilenmesi, hem de yeni bilgilerin öğretim, yöntem ve tekniklerinin kazandırılması açısından önemli olmaktadır. Buna göre hizmetiçi eğitim programlarının içeriği, öğretmenlerin gereksinimlerine göre engelli öğrencilerle etkili bir biçimde çalışmayı kolaylaştıracak biçimde düzenlenmelidir. Ancak uygulamaya ilişkin ilgili literatürdeki örnekler baktığımızda hem bu programların amacını hem de içeriklerinin her zaman beklentileri karşılamadığı bilinmektedir⁽¹¹⁾.

Bu tür eğitim alan öğretmenlerin bir kısmı, özel eğitim kurumları genellikle şehir merkezlerinde olduğundan, merkezlere gelebilmek için bu

⁷ Çağlar, D., "Özel Eğitim Alanına Eğitim Personeli Sağlama Sorunu", A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesinin 10. Yılına Armağan, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:8, Yay.No:58, Ankara 1975, s.269-270.

⁸ Özçelik, a.g.e., s. 61.

⁹ Enç, M. ve Ark., a.g.e., s.31.

¹⁰ Akçamete, G. "Türkiye'de Özel Eğitim" Özel Eğitim, Anadolu Ü. Yayınları No:1018, Eskişehir 1998, s.201.

¹¹ Kargın, T., "Özel Eğitim Alanında Öğretmen Yetiştirme", Milli Eğitim, Sayı:136, M.E. Basımevi, Ankara 1997, s.43.

yol başvurmaktadırlar. Dolayısıyla bu mesleğin tam olarak benimsemedikleri gözlenmektedir.

Özel eğitim çok yönlü bir eğitimidir. Özel eğitim etkinlikleri bir ekip, bir takım işidir⁽¹²⁾. Özel eğitim çalışmalarında görev alacak personeli şu şekilde sıralayabiliriz⁽¹³⁾:

1. Yönetici
2. Öğretmen
3. Özel Eğitim Uzmanı
4. Denetçi
5. Psikolog
6. Rehberlik Uzmanı
7. Konuşma Özürleri Uzmanı
8. Sosyal Araştırmacı
9. İş Öğreticileri
10. Psikometrist
11. Serbest Zaman Uzmanı
12. Psikiyatrist
13. Doktor
14. Ortopedist
15. Fizyoterapist
16. Odyolojist
17. Bağımsız Hareket Eğitimcisi
18. Gezici Sağlık Görevlisi.

Özel eğitim alanı çok yönlü bir eğitim olduğundan bu listeyi daha da uzatmamız mümkündür.

Özel eğitim alanında hizmet verecek personel yeterli olmadığı gibi bu alana personel yetiştirecek eğitim kurumlarının da yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi olmak üzere toplam altı üniversitenin eğitim fakültelerinde özel eğitim alanına çeşitli özür grupları için eğitim personeli yetiştirilmektedir.

¹² Enç ve ark., a.g.e., s.32.

¹³ Özçelik, a.g.e., s. 62-63.

Özel Eğitim Personelinde Bulunması Gereken Özellikler

Çağlar (1987) özel eğitim alanında çalışacak personelde bulunması gereken temel özellikleri şu şekilde sıralamaktadır (¹⁴):

1. Sabırlı ve sakin olması.
2. Özel eğitim alanında çalışmaya içtenlikle istekli olması.
3. Gerçek ve içten olarak çocuk sevgisine sahip olması
4. Değişikliklere ve yenilikler açık olması
5. Araştırma fikirli olması
6. Kararlı ruhsal ve duygusal yaşama sahip olması
7. Özürlü insanlara karşı peşin ve ön yargılardan arınmış özürlü olanlara karşı olumlu tavırlar geliştirmiş olması
8. Özürlü insanların birçok şeyleri en az normaller kadar yapabileceğine inanmış olması
9. Alçak gönüllü olması, gösterişten, makam düşkünlüğünden arınmış olması
10. Dürüst açık ruhlu ve objektif olması
11. Her insana eşit değer vermesi, insanlar arasında ayırım yapmaması.
12. Maddi değerlerden çok manevi değerlere bağlı olması.

Özel eğitim öğretmeni olmak isteyenler için önceden hiçbir seçim yapılmamaktadır. Öğrenciler ÖSY puanlarına göre özel eğitim bölümlerine yerleştirilmektedir. Bu öğrencilerin alanı ne kadar benimsedikleri, alanın gerektirdiği özellikleri ne kadar sahip oldukları, öğrenimleri boyunca kendilerini özel eğitim alanında hizmet verebilecek seviyede yetiştirip yetiştirmedikleri önem arz etmektedir.

Özel eğitim alanına öğretmen yetiştirmenin hem nicelik hem de nitelik açısından yetersiz olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumun iyileştirilmesi ve uluslar arası standartlara uygun öğretmen yetiştirmek için araştırmaların, çalışmaların yapılması gerekmektedir.

¹⁴ Enç ve ark., a.g.e., s.32.

ÖNERİLER

1. Özel eğitim personelini yetiştirecek yeterli öğretim elemanı olduğunu söyleyemeyiz. Önce bu alanda yetişmiş yeterli öğretim elemanı yetiştirilmesi gerekmektedir.
2. Özel eğitime muhtaç çocuklarının gerçek sayıları saptanıp buna göre personel yetiştirilmesine gidilmelidir.
3. Özel eğitim alanında çalışacak personelin yetiştirileceği eğitim fakültelerini sayıları arttırılmalıdır.
4. Özel eğitim okullarında ve sınıflarında çalışan öğretmenlerin engelli çocukların toplumsal yaşama katılımlarını sağlayacak bu çocukların özellik ve gereksinimlerine uygun eğitim yöntem ve tekniklerini bilmeleri gerekmektedir. Bu alanda çalışmakta olan bireylerin yetersizlikleri varsa yeterli hale getirilmelidir.
5. Öğretmenler aktarıcı, ders anlatıcı olmaktan çok öğrenme ortamının ve süreçlerinin öğrenci ile birlikte düzenleyici ve kılavuzlayıcısı olarak yetiştirilmelidir.
6. Öğretmenin hem çalıştığı kurumun özellikleri, hem de görevini yerine getirirken bir çok etken öğretmeni olumlu yada olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Öğretmenin istenilen amaçlar doğrultusunda hizmetler verebilmesi için öğretmeni etkileyen olumlu yada olumsuz etkenleri araştırıp istenilen bir eğitim için gerekli önlemleri almak gerekmektedir.
7. Özel eğitim alanında çalışacak personelin daha verimli çalışabilmesi için bütün güdüleyici faktörlerin işlevsel bir hale getirilmesi gerekmektedir.
8. Özel eğitime muhtaç çocukların özel eğitimden yeterince faydalanabilmeleri için, bu alanda çalışacak olan personelin çalışacağı eğitim ortamının amacı gerçekleştirecek uygunlukta düzenlenmelidir.
9. Personelin normal standartlarda yaşayabilmesi için gerekli yeterli bir gelir düzeyine kavuşturulmalıdır.
10. Adaylar seçilirken çeşitli teknikler, yöntem ve ölçekler kullanılarak özel eğitim öğretmeninde bulunması gereken kişilik özellikleri objektif olarak saptanmalıdır.
11. Adaylara öğretmenlik yapacağı özür alanında kazandırılması gereken bilgi beceriler eğitim programları uluslararası standartlara uygun hazırlanmalıdır.
12. Hazırlanan programlar günün şartlarına uygun hale getirilmelidir.

- 13.Genel eğitim kurumları için öğretmen yetiştiren tüm fakültelerin programlarına özel eğitimle ilgili temel dersler zorunlu ders olarak konulmalı ve bu suretle her öğretmenin özürhüleriyle ilgili temel bilgilere sahip olması sağlanmalıdır.
- 14.Ülkemizde özel ve normal sınıf öğretmenlerinin yararlanabileceği destek özel eğitim hizmetleri yoktur. Bu hizmetlerin verilmesi gerekmektedir.
- 15.Özel eğitim kurumlarındaki yöneticiler personelini en iyi şekilde anlayabilmeli, onları dinlemeli önerilerini dikkate almalı, sorunlarına eğilmeli başarılarını takdir etmeli ve ödüllendirmelidir.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G. (1998). “Türkiye’de Özel Eğitim” Özel Eğitim, **Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1018, Eskişehir,**
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (1999), **1. Özürlüler Şurası**, 29 Kasım –02 Aralık 1999, Ankara.
- Bıyıklı, L; (1997). “Özel Eğitime Gereklim Duyan Çocuklar” **Milli Eğitim**, Sayı:136, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Çağlar, D: (1975). “Özel Eğitim Alanına Eğitim Personeli Sağlama Sorunu” A. Ü. Eğitim Fakültesi’nin 10.yılına Armağan, **Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Yay. No: 58, Ankara.
- Enç, M; Çağlar, D; Özsoy, Y; (1987) **Özel Eğitime Giriş** A.Ü. Eğitim Bilimleri Yayınları, No: 156, Ankara.
- Kargın, T; (1997). “Özel Eğitim Alanında Öğretmen Yetiştirme” **Milli Eğitim**, s.136, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- M.E.B.** (1996). “Öğretmen Yetiştirmede Koordinasyon ve İşbirliği Toplantısı”, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Oyaokur, H. (1998) “16. Milli Eğitim Şurasına Doğru” **Çağdaş Eğitim**, Yıl: 23, Sayı: 247, Ankara.
- Özçelik, İ. (1987). **Özel Eğitim Alanı ve Özürlü Olma Durum**, Fon Matbaası, Ankara.
- Parkinson, J. (1994). *The Effective Teaching of Secondary Science*, Longman. New York.